

ТЕХНОЛОГІЇ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВА НАБУТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

У статті висвітлено питання, що стосуються специфіки авторських технологій гендерного виховання учнівської молоді. Особливої уваги автор надає визначенню сутності гендерного виховання учнів.

Ключові слова: гендерне виховання, технології гендерного виховання.

В статье анализируются вопросы, связанные с особенностями авторских технологий гендерного воспитания ученической молодежи. Выделена сущность гендерного воспитания учащихся.

Ключевые слова: гендерное воспитание, технологии гендерного воспитания.

In the article the issues, concerning the specific features of author's technologies of gender education of pupils are considered. The author pays special attention to the definition of the essence of gender education of pupils.

Key words: gender education; technologies of gender education.

З-поміж стратегічних напрямів модернізації національної системи освіти, окреслених у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» та «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті», одним із актуальних постає завдання щодо її відповідності вимогам сучасного суспільства. У зв'язку з цим особливої значущості набувають теоретико-методологічні, соціально-психологічні, організаційно-педагогічні та методичні аспекти широкомасштабної проблеми повноцінного гуманістичного розвитку учнівської молоді, зокрема в напрямку набуття гендерної грамотності, опанування основ гендерної культури і технологій упровадження принципів гендерної демократії. Це потребує:

- по-перше, цілеспрямованої інтеграції у систему національної освіти гендерного підходу як нового способу пізнання та розуміння реалій сучасної дійсності шляхом подолання поляризації й усунення ієрархії «чоловічого» і «жіночого», оскільки традиційне протиставлення та усвідомлення «очевидної» нерівноцінності чоловічих і жіночих рис особистості, образу мислення, особливостей поведінки закріплюють зв'язок між біологічною статтю та досягненнями особистості в соціальному житті;
- по-друге, відповідної професійної підготовленості педагогічних кадрів до здійснення завдань гендерної освіти й гендерного виховання учнів з урахуванням їх індивідуальних та вікових особливостей.

Актуалізація проблем гендерного виховання підростаючого покоління, необхідність зміни парадигми в дослідженні особливостей цього процесу, а також організації спеціальної підготовки до цього виду професійної діяльності майбутніх та нині діючих педагогічних кадрів знайшла відбиток у працях українських (С. Вихор, Т. Говорун, І. Зверева, Я. Кічук, В. Кравець, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Л. Смоляр, О. Цокур та ін.) та російських (С. Айвазова, Н. Давидова, О. Здравомислова-Стоюніна, Т. Журженко, Т. Кліменкова, І. Кон, Г. Сілласте, Л. Штильова та ін.) учених. Натомість питання методики й технологій гендерного виховання до сьогодні залишаються досить слабо висвітленими у педагогічних джерелах, незважаючи на збільшення попиту освітян на цю літературу.

З огляду на зазначене вище, метою даної статті є висвітлення сутності гендерного виховання учнів, а також питань, що стосуються презентації авторських технологій гендерного виховання.

Значимо, що вивчення науково-педагогічної літератури дозволило виявити авторські технології гендерного виховання, до короткого аналізу яких ми звертаємося нижче.

Так нашу увагу привернула технологія гендерного виховання, запропонована С. Вихор, яка спрямована на формування в учнів гендерної вихованості, у межах якої гендерне виховання

розглядається як неперервний педагогічний процес, що «не має завершених часових меж, а переходить з однієї стадії в іншу, що спрямовується на усвідомленні учнями цінності кожної статі, взаємодії на засадах гендерної рівності, власної гендерної ролі, пом'якшенні гендерних стереотипів» [1, с. 108]. Під гендерною вихованістю учнів автор розуміє результат засвоєння ними знань, цінностей і понять у напрямку формування їх власного ставлення до міжстатевої взаємодії, додержання принципів гендерної культури демократичного суспільства та усвідомлення гендерних стереотипів, що забезпечує успішність взаємодії на засадах гендерної рівності. У структурі цього феномена виділяються три компоненти:

- *когнітивний*, спрямований на формування переважно статевої самосвідомості учнів на підставі уявлень про себе як представників певної статі, змісту гендерних ролей та функцій гендерних стереотипів, відмінностей жіночої і чоловічої особистості;
- *емоційно-ціннісний*, що зумовлює усвідомлення учнями «переваг та вад» певної статі шляхом поваги до своєї статі, визнання пріоритету загальнолюдських цінностей і рівних можливостей для осіб різної статі, орієнтації на партнерські взаємини і егалітарний шлюб;
- *поведінковий*, що зумовлює реалізацію засвоєних моделей виконання гендерних ролей у власному житті шляхом тренінгу відповідних дій у нетипових для статі видах діяльності, тренування у проявах поваги до іншої статі та адекватному міжстатовому спілкуванні [1, с. 110].

При цьому за еталон ефективності гендерного виховання прийнято достатній рівень сформованості гендерної вихованості учнів, який характеризується їх ґрунтовною обізнаністю з провідними гендерними поняттями (гендер, стереотип, гендерна рівність і т. ін.), а також із правилами міжстатевої взаємодії, виявленням постійної уваги і поваги до представників іншої статі, не принижуючи власну, орієнтацією на партнерські стосунки, вияв толерантності, самоорганізації і саморегуляції поведінки, прагнення до реалізації власних здібностей. Цього, за апробованим С. Вихор методичним інструментарієм, можна було досягти за таких педагогічних умов: орієнтація в гендерному вихованні на принципи особистісно зорієнтованого підходу; стимулювання виявів гендерної чутливості вчителів, учнів і їхніх батьків; проведення гендерного аналізу змісту навчально-методичної літератури; запровадження факультативного спецкурсу «Гендерні стереотипи» [1, с. 114]. Особливу ефективність при реалізації цих умов виявили активні та інтерактивні методи і форми гендерного виховання (диспут, рольові ігри, кейс-стаді, мозковий штурм, метод вільних асоціацій і евристичних завдань), а також засоби етнопедагогіки. Їх використання здійснювалося на підставі додержання принципів гендерної педагогіки, конкретизованих автором на підставі

класифікації загальнопедагогічних принципів виховання, запропонованих М. Фіцулою. Серед них принципи, які орієнтують професійну діяльність педагога на:

- цілеспрямованість гендерного виховання, що передбачає досягнення школою політики рівних можливостей для обох статей;
- зв'язок гендерного виховання з життям, перспективою побудови демократичного суспільства, цінністю якого є всебічний розвиток здібностей і талантів кожної особистості, її творча самореалізація в усіх суспільних сферах, незалежно від статі;
- єдність гендерної свідомості і поведінки, оскільки гендерна рівність існуватиме за умови, що кожен член суспільства, незалежно від віку і статі, діятиме на засадах взаємоповаги, взаєморозуміння, егалітарності;
- диференційований й індивідуальний підхід до учнів, що передбачає вимогу коректно діагностувати гендерні особливості хлопців і дівчат, ураховуючи їхні особливості й рівень розвитку інтелектуальної, емоційної, мотиваційної й духовної сфер особистості;
- поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів, що вимагає створення педагогічної взаємодії на засадах особистісно зорієнтованого підходу;
- єдність педагогічних вимог сім'ї, школи і громадськості шляхом залучення учнів до активної суспільно корисної діяльності, що передбачає пом'якшення і подолання застарілих гендерних стереотипних уявлень всіх агентів гендерної соціалізації [1, с. 105-106].

Загалом, узагальнюючи результати дослідно-експериментальної роботи із запровадження авторської технології гендерного виховання, С. Вихор підкреслює, що з метою досягнення найкращих результатів гендерного виховання слід, у першу чергу, значно підвищити гендерну грамотність педагогів і керівного складу школи, а також їхню професійну компетентність щодо реалізації принципів гендерного підходу в освіту, формувати в них позитивне ставлення до гендерної теорії, прищеплювати навички пом'якшення гендерних стереотипів, які транслуються ЗМІ, уникати вияву ними елементів сексизму в професійно-педагогічній діяльності і спілкуванні, а також будь-яких видів насилля. Цей висновок для нас мав дуже велике значення, оскільки підтверджував актуальність запропонованої нами проблеми, пов'язаної з розвитком професійної компетентності педагога з гендерного виховання учнів.

Зазначимо, що ще одним прикладом авторської технології гендерного виховання, на нашу думку, може слугувати технологія формування гендерної культури студентів, запропонована П. Терзі [2]. При цьому автор визначає гендерну культуру як індивідуальну характеристику особистості, як особливий спосіб оформлення нею своєї життєдіяльності, зумовлений прагненням до

максимальної реалізації своїх сил і здібностей як представника певної соціальної статі, що виявляється через комплекс відповідних інтелектуальних, ціннісно-змістових і поведінкових характеристик, заснованих на знанні основ гендерної теорії, розвитку духовних потреб, інтересів і смаків, що визначають вибір адекватної стратегії гендерної ідентичності, засвоєнні цінностей, норм і правил статево-рольової поведінки в соціальній, професійній і побутовій сферах життєдіяльності, що відповідає принципам гендерної рівності і демократії.

Крім того, упродовж проведення тривалої дослідно-експериментальної роботи П. Терзі було доведено, що структура гендерної культури студентів у своєму складі передбачає наявність трьох основних компонентів, тісно зв'язаних один з одним, а саме:

- *когнітивного*, що забезпечує знання поняттєво-термінологічного апарату й розуміння основних ідей гендерної теорії; наявність адекватних уявлень щодо діапазону ролей, обов'язків і норм маскулінності/фемінності в історичній ретроспективі й у сучасному суспільстві; знання сутності основних психологічних теорій маскулінності й фемінності (психоаналітичної, компліментарності, андрогінії, соціального навчання та ін.); осмислення функцій гендерних стереотипів і гендерних схем; розуміння особливостей становлення гендерної ідентичності особистості;
- *аксіологічного*, що забезпечує визнання доцільності ідей гендерної рівності, цінності кожної особистості та її самореалізації, незалежно від статевої належності; орієнтація на забезпечення рівності можливостей і участі представників жіночої й чоловічої статі в публічній і приватній сферах життя; відмова від застарілих гендерних (патріархальних) стереотипів (ігнорування жіночого досвіду, ролі жінок у суспільстві; поляризація чоловічих і жіночих якостей, діяльностей, абсолютної фемінності/маскулінності; асиметрія в розподілі влади й доступу до ресурсів; обмеження прав і можливостей у виборі професії, розподілі добробуту і т. ін.); спрямованість на самодослідження гендерних особливостей своєї особистості; позитивне ставлення до себе як представника певної статі; орієнтація на самовдосконалення якостей своєї особистості за допомогою розширення репертуару й діапазону гендерних ролей;
- *дієво-практичного*, що забезпечує прояв поваги до особистості, незалежно від її статевої належності й виразності рис маскулінності/фемінності; толерантність у взаємодії з людьми різної спрямованості їхньої гендерної ідентичності; демонстрацію досвіду егалітарної поведінки з людьми протилежної статі в різних ситуаціях (навчальних, професійних, ділових, сімейно-побутових і т. ін.); непримиренність у боротьбі із застарілими гендерними

стереотипами в професійному й особистому досвіді статево-рольової взаємодії; участь у виконанні дій та видів діяльності, що є типовими й нетиповими для чоловічих і жіночих ролей; самовиховання якостей своєї особистості, які сприяють становленню гендерної ідентичності позитивної спрямованості, що відповідає біологічній статі [3].

Суттєво, що в основі технології формування гендерної культури, розробленої П. Терзі, лежить низка принципів гендерного виховання, означених вище, а також певних педагогічних умов, що свідчать про єдність гендерної освіти і гендерного виховання. Особливий інтерес викликає й арсенал запропонованих автором способів реалізації визначених педагогічних умов, які збагачують методику гендерного виховання студентської молоді. Так реалізація першої педагогічної умови – гуманітаризація професійної підготовки студентів шляхом інтеграції гендерних досліджень у зміст навчальних дисциплін – передбачала оновлення навчальної інформації з ряду соціально-гуманітарних дисциплін («Історія України», «Філософія», «Політологія», «Соціологія», «Економіка», «Основи педагогіки і психології», «Основи права», «Фізична культура») за рахунок уведення тем із гендерної проблематики, які розкривали понятійний та концептуальний апарат гендерної теорії, ознайолювали студентів з гендерним правом, проблемами гендерної політики, демократії й соціалізації, сутністю й спрямованістю жіночого руху, здобутками гендерної педагогіки та психології, особливостями врахування фактора гендеру в спорті. У межах викладання означених вище навчальних дисциплін відбувалося ознайомлення студентів із реальними національними потребами створення гендерних стратегій і механізмів їх утілення; змістом, напрямками й темпами проведення гендерної політики та визначення її співвідношення з платформою покращання становища жінок; осмислення особливостей національних підходів до гендерних перетворень у різних країнах, а також їх узгодження з гендерною концепцією, викладеною в міжнародних документах; міжнародним досвідом гендерних перетворень; вітчизняним досвідом державного забезпечення рівності жінок і чоловіків.

Суттєво й те, що наявність відмінностей в означених авторських технологіях гендерного виховання зумовила й різницю в розумінні ними його мети, змісту й завдань. Зокрема, розглядаючи концептуальні засади щодо визначення мети гендерного виховання, П. Терзі вказує на наявність двох принципово відмінних контекстів у розумінні його сутності:

- *традиційного*, заснованого на «природній» орієнтації, що визначає відому схему «псевдо-гендерної» освіти, тобто як синоніму статевої освіти, спрямованої на ознайомлення юнаків і дівчат з інформацією про проблеми статі/гендеру, формування гендерних цінностей і позитивних взаємин між статями;

- *інноваційного*, заснованого на есенціальній орієнтації відображення «релятивної» схеми гендерного виховання, спрямованої на демонстрацію дії гендерних стереотипів у суспільстві з патріархальними цінностями та їх значення в розвитку особистості, визначення стратегій і тактик суспільного розвитку, вибору способів збалансованого прийняття рішень, прищеплення навичок критичного гендерного аналізу суспільних процесів і стереотипів на рівні як теоретичного, так і повсякденного рівнів мислення.

С. Вихор, яка більш додержується настанов першого з визначених вище контекстів, розділяє точку зору щодо провідних завдань гендерного виховання, сформульованих В. Кравцем, серед яких такі:

- ознайомлення молоді з інституційними цінностями, нормами і правилами міжстатевого спілкування;
- формування адекватного розуміння дорослості (її змісту, істинних ознак, проявів і якостей);
- формування тілесної ідентичності, з якою тісно пов'язаний асихосоматичний потенціал;
- розкриття особливостей жіночої і чоловічої психології, а також відмінностей поведінки представників різної статі;
- формування у вихованців правильного уявлення про стосунки статей, засновані на системі загальнолюдських і національних моральних цінностей [2, с.174].

Натомість, вказуючи на міждисциплінарний характер змісту гендерного виховання, науковці виокремлюють такі його складові, а саме:

- філософські знання щодо вивчення конструктивістських підходів про природу категорій «чоловіче» і «жіноче»;
- історичні знання щодо визначення особливостей розвитку жіночого руху, становлення інституцій задля забезпечення гендерної рівності;
- політичні знання щодо принципів міжнародної гендерної політики, повноважень відповідних державних і неурядових структур та особливостей їх взаємодії;
- економічні і соціологічні знання щодо диференціації статевих ролей на ринку праці, особливостей соціального захисту і безробіття;
- правові знання щодо міжнародних і національних документів із гендерної рівності та механізмів захисту прав людини;
- культурологічні знання щодо етнокультурних особливостей гендерної рівності своєї нації та інших народів, з урахуванням особливостей культури гендерних відносин;
- психологічні знання щодо особливостей гендерної соціалізації та поведінки представників різної біологічної статі, способів вирішення конфліктних ситуацій, форм взаємодії різних гендерів;
- педагогічні знання щодо способів урахування гендерних особливостей особистості в системі освіти тощо.

Гендерне виховання в умовах розвитку сучасного суспільства на засадах гендерної рівності і демократії, розширення євроінтеграційного простору – не данина моді, а потреба часу, оскільки являє собою один із важливих компонентів соціалізації підростаючого покоління, забезпечення всієї повноти самореалізації хлопців і дівчат у різних сферах суспільного життя завдяки набуттю егалітарної свідомості і відповідних способів життєдіяльності. Поширення практики гендерного виховання у вітчизняній школі ґрунтується на реалізації нового – гендерного підходу у чинні елементи національних систем освіти, що зумовлено пріоритетом принципу гендерної рівності в соціальній і освітній політиці.

Гендерне виховання у широкому розумінні – це особлива форма передавання і засвоєння соціального досвіду з метою формування духовності особистості, підготовки до виконання соціальних функцій і ролей, активної участі в розвитку суспільства на підставі прийняття загальнолюдських цінностей і дотримання принципу гендерної рівності. Гендерне виховання – різновид соціального виховання в єдності і інтеграції функцій правового, морального й статевого виховання, який потребує спеціальної організації і відповідного педагогічного керівництва, незалежно від вікової категорії вихованців. Гендерне виховання передбачає врахування не тільки індивідуальних можливостей жіночої і чоловічої особистості, але і її вікових особливостей та стратегій життєдіяльності, що повинно бути відображено як у його змісті, так і методах та формах реалізації. Гендерне виховання у вузькому значенні – це ефективний інструмент педагогічного впливу на особистість жіночої і чоловічої статі з метою формування в неї егалітарної свідомості і поведінки на підставі подолання будь-яких виявів сексизму як форми дискримінації за ознакою біологічної статі.

Реалізація гендерного виховання школярів вимагає кардинальної зміни акцентів у професійно-педагогічній діяльності сучасного педагога як основного агента їхньої гендерної соціалізації. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність відповідної підготовки педагогічних кадрів із метою придбання професійної компетентності в справі гендерного виховання учнів, зокрема оволодіння й використання ними спеціальних методик і авторських технологій, що сприяють як виявленню гендерних особливостей учнів, моделюванню освітнього простору у відповідному ракурсі (на принципах гендерної рівності), розробленню відповідних педагогічних стратегій, так і проведенню моніторингу якості навчально-виховного процесу за критерієм його продуктивності у напрямку гуманізації.

Перспективу подальшого пошуку вбачаємо в розробці інноваційних технологій гендерного виховання учнів з урахуванням їх вікових особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихор С.Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 260 с.
2. Кравець В. Гендерна педагогіка. Навч. пос. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
3. Терзі П.П. Формування гендерної культури в студентів вищих технічних закладів навчальних закладів: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Кіровоград, 2007. – 20 с.

Рецензенти: д.пед.н., професор Цокур О.С.;
к.пед.н., доцент Клименюк Н.В.

© Желєзняк О.В., 2010
р.

Стаття надійшла до редколегії 06.05.2010